

*Марина Сергіївна Резенькова, студентка III курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія),
Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди, м. Харків*

*Науковий керівник - Ю. І. Муромцева, к.еон. н., доцент, доцент кафедри
географії і методики викладання географії, Харківський національний
педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, м. Харків*

ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В КУРСАХ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

У навчальній програмі з географії зазначено: «Шкільна географічна освіта є не тільки джерелом нових відомостей про Землю, а й основою для формування світогляду, виховання дбайливих господарів, **любові до рідного краю**, набуття умінь і навичок адаптації до навколишнього середовища, адекватної поведінки в ньому» [5, с. 8]. Таким чином, одним із найважливіших підходів в конструюванні курсу географії є краєзнавчий, який базується на привнесенні в навчальний предмет конкретності, образності, особистого соціального досвіду школяра, заснованого на вивченні рідного краю.

На даному етапі свого розвитку краєзнавство виступає універсальною дисципліною, яка досі розуміється різними науковцями по-своєму. Краєзнавчий науково-методологічний та концептуально-термінологічний апарат розвивався тривалий час, що сприяло структуруванню його внутрішньої локалізації та зовнішньо-предметній орієнтації в системі суміжних та не пов'язаних між собою наук.

Краєзнавство розглядається, наприклад, як наукова дисципліна, метод дослідження регіону або дидактичний принцип, предмет, метод викладання та навчання тощо. У контексті нашого дослідження краєзнавство слід трактувати як метод навчання і виховання при вивченні географії, або як краєзнавчий підхід. Хоча поза межами цього дослідження, безперечно, краєзнавство слід вважати самостійною наукою.

Цілі реалізації краєзнавчого підходу у навчанні географії спрямовані на розвиток особистості в умовах національно-регіональних традицій, виховання особистої причетності до культури свого краю. Вивчення своєї малої Батьківщини служить вихованню громадянськості, патріотизму, поваги до Батьківщини, екологічної культури особистості.

Краєзнавчий підхід у викладанні географії має велике значення, він вчить учнів бачити, відчувати, спостерігати, створювати; адже близьке в природі, у людському житті, в господарстві зрозуміліше, простіше і ясніше, ніж далеке.

Приклади з місцевої природи, господарства більш зрозумілі і доступні, вони допомагають перейти від книги до реальності. Важливість вивчення рідного краю визначається і тим, що територія, де проживає людина, спонукає її пізнавати, оцінювати навколишній світ, здійснювати конкретні практичні справи, освоювати і приймати традиції. Вивчення природних, соціально-економічних, культурних особливостей рідного краю, свого зв'язку з попередніми і наступними поколіннями (народні традиції, цінності) комплексно впливає на всі сфери свідомості: інтелектуальну, емоційно-ціннісну, вольову.

Реалізація краєзнавчого підходу на уроках географії здійснюється через систему поелементного вивчення свого краю в окремих темах курсу, краєзнавчих завдань, практикумів, залучення місцевого матеріалу при вивченні географічних проблем. На уроці, на кожному його етапі вчителю можна і потрібно підводити учнів до «місцевих» прикладів, використовуючи приклади з географії рідного краю, з місцевої природи і місцевого господарства. Вони дуже поживають виклад і роблять його більш зрозумілим і доступним. Це знайомі учням приклади, їх навколишнє середовище, і, проявивши інтерес на локальному рівні, дітям буде легше відпрацювати навчальні дії на більших, глобальних рівнях [4].

Шляхи і методи вивчення рідного краю різноманітні. Їх вибір залежить, перш за все, від віку школярів, від рівня їх підготовки, від цілей заняття, від завдань проведеної роботи: 1) вивчення матеріалів краєзнавства на уроках базового курсу шкільної географії; 2) спеціальні навчальні курси в звичайних класах та в школах з поглибленим вивченням предметів природного циклу, а також краєзнавчих традицій, що використовуються в початковій школі; 3) факультативні курси, тобто спеціальні курси краєзнавства, які проводяться за рахунок шкільних компонентів; 4) позакласна робота [2]. Вона може бути масовою, груповою, індивідуальною.

Однією із форм позакласної краєзнавчої роботи є екскурсія – особливий вид навчальної діяльності, що відбувається поза класом, щоб учні безпосередньо сприймали та спостерігали предмети та явища, пов'язані з вивченням програмного матеріалу. Цей вид роботи орієнтований на задоволення пізнавальних потреб учнів, їх фізичний та інтелектуальний розвиток, зміцнення здоров'я, здатність помічати цікаве, незвичне. Екскурсії також мають велике виховне значення, оскільки вони сприяють вихованню таких рис особистості, як вдумливість, зацікавленість і любов до природи, здатність бачити прекрасне, кмітливість, самостійність, працьовитість [2, с. 97].

Екскурсію можна здійснити на початку вивчення теми. Її мета – викликати інтерес учнів до вивчення теми, підтримати накопичення фактичних матеріалів, які будуть потрібні для подальшої роботи з цієї теми. Така екскурсія створює необхідні передумови для свідомого засвоєння учнями навчальної програми та певного середовища для вивчення теми.

Мета екскурсії, організованої уже в процесі вивчення теми – полегшити частковий контроль рівня знань з теми, накопичення фактичних матеріалів для її подальшого вивчення.

Екскурсію можна здійснити також після вивчення відповідної теми. Її мета – закріпити знання, набуті в класі, удосконалити вміння та навички, узагальнити вивчений матеріал.

Щоб екскурсія була успішною, її слід ретельно підготувати та методично правильно спланувати і провести.

Відзначимо, що екскурсія може починатися та навіть обмежуватися окремим населеним пунктом. Більше того, завдяки сучасним технологіям екскурсію можна проводити, не виходячи із класу. Якщо є така можливість, то разом з дітьми можна відвідати як мінімум: 1) місцевий ліс/парк, де можна розглянути основні види рослин та дерев, з'ясувати, які тварини проживають у лісі, чим вони харчуються тощо; 2) місцеві водойми – річки, озера тощо – розглянути їхню будову, з'ясувати, які види річкових мешканців у них проживають, чим вони харчуються і т.д., значення водойм у житті людей рідного краю тощо; 3) геологічні пам'ятки (якщо такі є), ландшафти тощо та поговорити про типи *грунтів рідного краю, їхнє значення у житті місцевих мешканців тощо*.

*Наприклад, безпосередньо у Харкові і Харківській області екскурсія може мати такий маршрут: Комсомольське озеро → Ріка Харків → Ріка Лопань → **Ботанічний сад** → Краснокутський дендропарк → Національний природний парк "Гомільшанські ліси" → **Кицівська пустеля** → Гора Крем'янець.*

Варто розуміти, що екскурсія не може дати повного знання краю без участі інших форм і методів навчання. Тільки продумане поєднання всіх форм, а також співпраця вчителів та членів місцевих товариств, дадуть змогу дитині отримати найбільш теоретичне та практично всебічне уявлення про географію свого краю. Слід також мати на увазі, що впровадження краєзнавчого матеріалу в різні дисципліни та позакласні заходи має бути чітко спланованим, оскільки надмірність матеріалу настільки ж непрактична і неправильна, як і його відсутність.

Загалом, вважаємо, що краєзнавчий підхід повинен використовуватися на уроках географії систематично (якщо це дозволяє тема уроку). Перш ніж використовувати місцевий географічний матеріал в навчальному процесі, необхідно визначити його місце, зв'язок і співвідношення з загальним географічним матеріалом.

Література:

1. Корнєєв О. В. Методи і форми використання краєзнавчого матеріалу на уроках географії у профільній школі. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2010. Вип. 11. С. 83-90.
2. Корнєєв О.В. Методика шкільного географічного краєзнавства, Харків: Вид. група «Основа», 2007. 144 с.
3. Короленко Г.І. Краєзнавчий підхід у викладанні географії. URL: obolon9.ucoz.com/shkilne_zhittja/onlajn_konfer/3.pdf
4. Муромцева Ю.І. Туризм у профорієнтаційній роботі вчителя (2019) Географія та туризм: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди (26 лютого 2019 р., м. Харків). С. 17-25
5. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Географія 6-9 класи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2020/geografiya-6-9-14.07.2017.pdf>